

Non-response za minulého režimu neexistovala

Moje kamarádka Ilona Písaříková se v 70. letech vyučila aranžérkou. Dnes už nemá o aranžování výloh skoro nikdo zájem, tak má problém se uživit. Jenže to není jediná věc, která se v maloobchodu změnila. Analytička Českého statistického úřadu **Alena Hellerová** podává svědectví, jaké potíže měli po roce 1990 naši statistici.

V roce 1977 jste začala pracovat na Federálním statistickém úřadu a o rok později jste začala pracovat ve statistice vnitřního obchodu ČSÚ. Jak to dnes hodnotíte?

Tehdy šlo spíše o velmi podrobnou evidenci, která měla za cíl porovnávat plánované ukazatele s dosaženými výsledky. Statistik neměl příliš velký prostor pro využívání matematicko-statistických metod a uplatnění nějaké vlastní invence. Na našem trhu operovalo jen osm krajsky organizovaných obchodních podniků, které byly řízeny Ministerstvem vnitřního obchodu. Na venkově pak působila spotřební družstva – Jednoty, která byla organizována okresně. Do maloobchodu se zahrnovaly i Restaurace a jídelny, Mototechna a Benzina. Do zpracování tak vstupovala data maximálně ze stovek podniků.

Jaké zboží je **nedostatkové**, věděla v praxi každá hospodyně. I Jiřina Švorcová.

To není mnoho. V čem spočívala práce statistiků?

Jejich hlavním úkolem bylo každý měsíc co nejrychleji sečíst data o maloobchodním obratu a čtvrtletně i o prodeji konkrétních sortimentů – v korunách i naturálních jednotkách.

Takže z dnešního pohledu úplně něco jiného.

To určitě. Na druhou stranu je pravda, že jsme o situaci na vnitřním trhu měli daleko větší přehled než dnes. Věděli jsme přesně, co, kde, a v jakém regionu se prodává. O rychlosti tzv. Rychlých hlášení si dnes můžeme nechat jen zdát. Jenže ta rychlost byla k ničemu.

Proč?

Protože problémy vnitřního obchodu dlouhodobě přetrvávaly. Nespokojenost spotřebitelů byla noční můrou tehdejších státních orgánů.

Teprve ke konci 80. let se začaly v oblasti statistiky maloobchodu používat i jiné ukazatele než jen meziroční indexy prodeje.

V té době neexistovala ochrana individuálních údajů, takže se mohly prezentovat i informace o ziskovosti a produktivitě jednotlivých podniků Restaurací a jídelen a sestavovat žebříčky úspěšnosti. V té době jsme začali využívat osobní počítače.

Generace narozená v 90. letech již nezažila jako jejich rodiče, že byly doby, kdy na trhu chyběl základní sortiment. Jednalo se o tzv. „nedostatkové zboží“. Měli jste přehled, co všechno na trhu chybí?

Jaké zboží je nedostatkové, věděla v praxi každá hospodyně. Jinak tyto informace sbíraly od svých podřízených podniků Ministerstvo vnitřního obchodu a vedení spotřebních družstev. My jsme je od nich jen přebírali a vkládali je do tzv. „zápisek“, což byly většinou čtvrtletně vydávané krátké analýzy. Ty se pak projednávaly v poradním orgánu předsedy Českého statistického úřadu. Samozřejmě, že se do toho promítla osobní zkušenost jednotlivců. Jednou nemohla manželka jednoho ředitele sehnat kapesníky. A tak trval na jejich zapsání do zápisů. Jenže seznam nedostatkového zboží byl tak rozsáhlý, že jsme museli vybírat jen to zboží, které mělo nejvyšší nedostatkovost, nebo se v seznamu objevilo nově.

Jakou měli statistici před rokem 1990 jistotu, že údaje, které od podniků dostávají, jsou správné?

Mohli jsme vstupovat do podnikové evidence a dohlížet na správnost nám poskytovaných dat. Na rozdíl od současnosti měli tehdy statistici

„Spoléháme na budoucí využití administrativních dat,“ říká **Alena Hellerová**.

u pracovníků maloobchodních podniků respekt. Data byla přesná, a co bylo hlavní, neexistovala non-response.

Maloobchod, s výjimkou let 1950–1990, byl vždy doménou malých živnostníků a několika významných velkých podniků. Jak reagovali statistici na změny, které přišly po roce 1990?

Malá privatizace a bohužel i oblast živnostenského zákona nebyly realizovány s ohledem na potřeby statistiky. Během dvou let jsme úplně ztratili představu o rozložení prodejen. Asi v roce 1994 nás od totálního chaosu zachránilo to, že doposud zaevidovaní podnikatelé se museli přeregistrovat. V té době bylo v našem registru přes milion subjektů. Statistika neměla osvojeny nástroje, jak s tak velkou skupinou respondentů naložit. Nejprve proto získávala údaje od podniků se sto a více zaměstnanci. Teprve později probíhalo celoplošné šetření u podniků

» Během dvou let jsme úplně ztratili představu o rozložení prodejen.

s 25 a více zaměstnanci. Naštěstí zůstali u nás v úřadu po rozdělení federace odborníci – například Josef Študlar, kteří měli s metodami výběrových šetření zkušenosti. Hodně nám pomohla i spolupráce s francouzským statistickým úřadem INSEE. Musím zmínit i Pavla Skotnicu, dnešního ředitele odboru metodiky realizace statistických zpracování ČSÚ, který nám ještě jako student pomohl zavést měsíční výběrové šetření v maloobchodě. Od roku 1995 se v ČSÚ stalo pravidlem zveřejňovat data dopočtená na celý základní soubor, tedy i za ty statisíce živnostníků, z nichž většinu jsme nikdy žádným statistickým výkazem neoslovili.

Máte přehled o tom, jaká non-respons je mezi fyzickými osobami, které podnikají v obchodu?

Bohužel vysoká. Podnikatelé mají pocit, že je statistika zbytečná a je pro ně jen přítěž. Navíc tvrdí, že dávají data finančním úřadům, tak proč je my také nevyužíváme. Těžko jim vysvětlujeme, že nemáme přístup ke všem informacím. Také pro ně není argumentem, že administrativní data dostáváme pozdě. Přesto na jejich budoucí využití hodně spoléháme, abychom naše respondenty zbytečně nezatěžovali. Například za rok 2010 jsme jim roční výkaz už neposílali.

Alena Hellerová

PRAXE: statistička od roku 1972 (FSÚ, ČSÚ) | **VZDĚLÁNÍ:** Vysoká škola ekonomická, obor ekonomicko-matematické výpočty | **RODINA:** vdaná, dvě děti, tři vnuci | **PŘÁTELÉ:** spolužáci a statistici | **ZÁLIBY:** hraní s malými dětmi, historie, cestování | **KRÉDO:** S úsměvem jde všechno líp, i když to nejde.

Kdy naposledy uskutečnil ČSÚ census maloobchodní sítě a kdy plánuje další?

Poslední proběhl v roce 1999, stál 15 milionů a výsledky byly pro odborníky docela překvapivé. Těch zhruba 110 tisíc provozoven nikdo nečekal. Experti odhadovali pouze 70 tisíc. V té době tu již byly obchodní řetězce, ale převažovala forma supermarketů, hypermarkety se teprve rozjížděly a obchodní centra prakticky neexistovala.

Další rozvoj maloobchodu by si nový census určitě zasloužil. Původně se plánoval pro rok 2005, pak 2009 a dnes je zatím stále v nedohlednu. Důvod je jednoduchý – ČSÚ na něj nemá peníze a ministerstva, která by jej mohla zorganizovat z evropských fondů, nemají potřebné zkušenosti a uplatňují požadavky na nás. Je to tak trochu začarovaný kruh. Ministerstvo průmyslu a obchodu by si přálo, aby census zorganizoval ČSÚ. Bylo by však nutné, aby se na tuto náročnou akci vyčlenily finanční prostředky přímo do našeho rozpočtu, jako tomu bylo v roce 1999.

Alena Géblová | odbor vnější komunikace